

# Svensk indvandring til Vendsyssel 1855-1901

Af Henning Bender

## Starten i 1855

Indtil midten af 1800-tallet havde fremmedfødte i Danmark stort set kun omfattet tyskere og nordmænd, der oftest var kommet enkeltvis til landet som håndværkere, handlende eller embedsmænd. De tætte forbindelser til hertugdømmerne og Norge betød endda, at de knapt nok opfattedes som fremmede. Det gjorde derimod de oftest ufaglærte og fattige gæstearbejdere, der fra omkring 1855 blev hentet i store grupper som billig arbejdskraft fra Sverige.

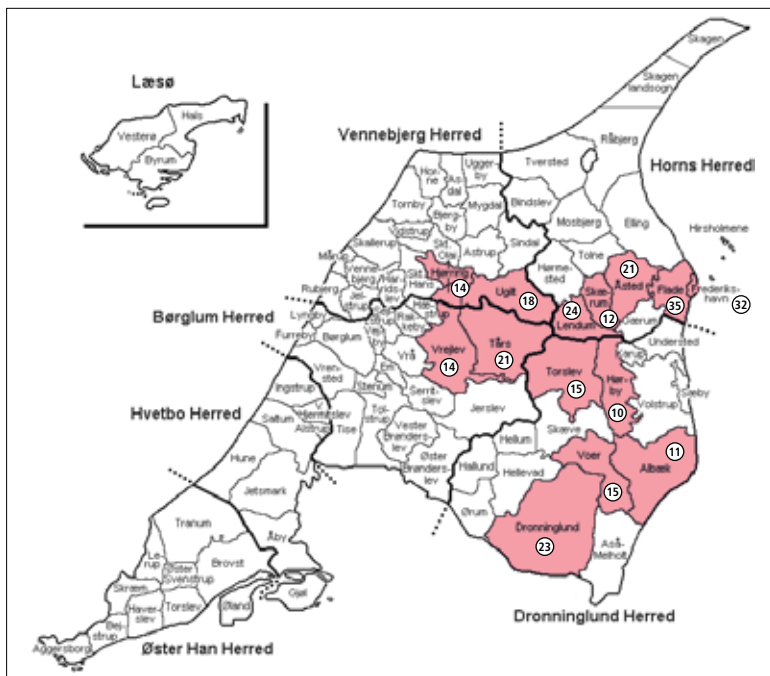
De kom i første række fra Skåne, Halland, Blekinge, Småland og egnen omkring Göteborg og voksede på få år til at udgøre Danmarks største fremmedfødte gruppe. Svenskerne blev tiltrukket af den højere levestandard i et Danmark, hvis bruttonationalprodukt pr. indbygger i 1800-tallet var det dobbelte af det svenske. Også maden, der for de fleste kom oven i lønnen, var bedre og rigeligere. Folk døde ikke af sult, som tilfældet var i Sverige midt i 1850'erne og sidst i 1860'erne. Selv Nordjylland, der hørte til en af de fattigere dele



Västra Götaland. Herfra kom en stor del af de svenske indvandrere til Vendsyssel i anden halvdel af 1800-tallet.

Nedenfor er 5 indvandrere særligt omtalt. Deres fødesogne er afmærket med tal 1-5 på kortet og omtalen i artiklen med sitetal herunder.

1. Andreas Bengtsson, f. 1829 i Hov sogn (s. 112)
2. Erik Andersson f. 1835 i Ny sogn, Värmlandsnäs (s.113)
3. Anders Petersson f. 1851 Horred sogn (s. 116)
4. Anna Sophia Gustafsdotter f. 1853 i Sättila sogn (s.117)
5. Kristina Bock, f. 1864 i Skällerud sogn (s. 119)



*Svenskfødte i Hjørring amt ved folketællingen den 1. februar 1860. Kun sogne med mindst ti svenskfødte. De svenske indvandrere bosatte sig først og fremmest ved de større gårde og godser i et bredt strøg mellem Frederikshavn og Hjørring, samt mellem Frederikshavn og Dronninglund. Derimod var de stort set fraværende i Hvetbo og Øster Han Herred samt på Læsø.*

af Danmark med færrest fremmedfødte, oplevede en forøgelse. I Hjørring amt mere end tidobledes antallet af svenskfødte fra 42 i 1850 til 459 i 1860 svarende til henholdsvis 12 % til 57 % af alle fremmedfødte. Svenskerne blev fra begyndelsen landarbejdere på herregårdene omkring Frederikshavn, i strøget over mod Hjørring og Vrå, samt sydpå mod Dronninglund - færrest på Vestkysten og Læsø. Senere samlede de sig mest i de større byer – særligt Frederikshavn og Hjørring.<sup>1</sup>

### Årsagerne til indvandringen

Allerede i samtiden blev man lidt forskrækket over antallet. Sidst på året 1855 kunne både danske og svenske aviser berette, at mere end 4.000 unge svenskere var på vej til fods gennem det sydlige Sverige for at tage arbejde i Jylland. De flyg-

tede, fortalte det, fra dårlige forhold og fremtidsudsigter: arbejdsløshed, sult og uroligheder og søgte til fods mod svenske havne, hvor dampskibe ventede på at sejle dem til Frederikshavn, Aalborg og Randers.<sup>2</sup> De fleste havde allerede hjemme i Sverige tegnet kontrakt som landarbejdere og tjenestefolk i det nordlige Jylland hos omrejsende agenter fra Aalborg og Randers, der tjente godt på hvervningen. Arbejdsgiverne i Nordjylland betalte gladeligt agenterne otte rigsdaler pr. arbejderkontrakt. Det svarede til mellem 20 og 40 % i provision af årslønnen pr. svensker: karle 50 rigsdaler; piger 30 og drenge 20. Efterspørgslen på svensk arbejdskraft i Jylland var så stor, at de danske agenter endog fik deres tilbud oplæst fra prædikestolene i de svenske kirker, så alle i menighederne kunne høre om de paradisiske

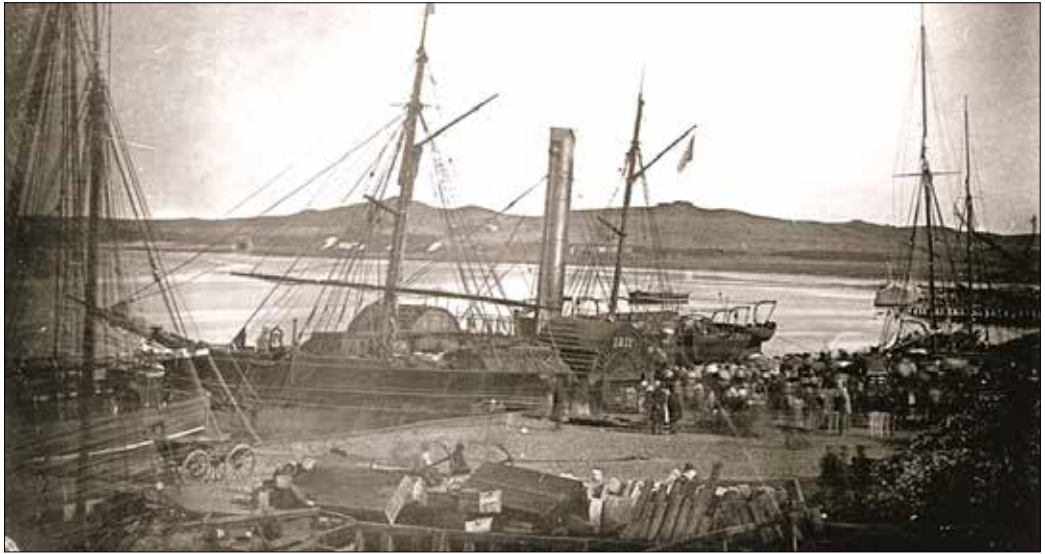


*Høstarbejdere på Gaardbogård i 1890. Det store folkehold på gården kom primært fra Raabjerg og omliggende sogne, men her dukkede også landarbejdere fra Sverige og Tyskland op. (Lokalhistorisk Arkiv Skagen. Kystmuseet)*

tilstande, der ventede tyende og landarbejdere på de større jyske gårde.

Ud over højere årslønninger end de svenske, blev gæstarbejdere tilbudt gratis transport, bolig, mad, garanti mod fysisk mishandling og mulighed for varigt ophold i Danmark, hvis de opførte sig vel.<sup>3</sup> Allerede i 1855-56 forlød det derfor fra flere større gårde i Jylland, at hele folkeholdet nu var svensk.<sup>4</sup> Svenskerne var efterspurgt og »en kreds af større nordjyske landmænd« forklarede i august 1855 i Aalborg Stiftstidende hvorfor der: »efter det store opsving, landsdelens større landbrug har oplevet i de senere år, kræves langt flere arbejdere end tidligere. Mange landmænd ville slet ikke kunne få deres høst i hus uden de mange arbejdsdygtige fra Sverige, der hjemme lever uden fortjeneste, men her i Danmark vise sig lærevillige og arbejdsomme og føler sig veltilfredse«.

Det skal dog tilføjes, at indlægget i avisen skyldtes, at landmændene var tvunget til at tage den nordjyske »arbejdsformidler« M.M. Bjørn (1807-1872) i forsvar. Han havde fået vrøvl med politiet i Aalborg efter at han den 16. august 1855 havde afsikret sin skarpladte dobbeltløbede pistol og truet med at skyde sig gennem en fysisk blokade på havnen. Her søgte aalborgensiske løsarbejdere at hindre svenske »løntrykkere« fra at komme fra borde. Landmændene klagede over de danske arbejderes »alt for høje lønkrav« og truede politimester Johnsen i Aalborg med, at byens velfærd alene skyldtes de nordjyske landmænds velstand.<sup>5</sup> Herremændene i det nordlige Vendsyssel, der mente sig truet af »en ubeskrivelig mangel på tjenestefolk«, klagede over de »grove usandheder« der spredtes af svenske aviser og myndigheder om arbejdsforholdene i Vendsyssel. Det var



Der findes naturligvis ikke fotografier af den fysiske blokade på Aalborg havn 16. juli 1855 rettet mod landsætningen af svenske arbejdere, som nordjyske arbejdere opfattede som løntrykkere. Fotografier fandtes endnu ikke i Danmark. Det nærmeste vi kan komme er Johan Bülow Birk's daguerreotypi fra 1851 med hjuldamperen »Iris« og ventende passagerer i Aalborg Havn (Aalborg Stadsarkiv).

grunden til, mente man, at »Cimbria« sidst i april 1855 ankom til Frederikshavn med kun 75 svenske arbejdere om bord. De resterende var, trods allerede underskrevne kontrakter og betalte provisioner, blevet tilbageholdt i svensk havn og indkaldt til ekstraordinær militærtjeneste.<sup>6</sup>

### Svensk eksport af arbejdskraft

Svenske arbejdsgivere og myndigheder var selvsagt bekymrede og klagede i efteråret 1855 over at tusinder af tjenestefolk, selv børn, blev hentet i hele skibslaster fra Sydsverige »af danske spekulanter« for at blive sat til at opdyrke de jyske heder. Arbejdet i Danmark var så hårdt, mente man, at de svenske arbejdere hurtigt måtte returneres til belastning for det svenske fattigvæsen, som syge, udslidte og arbejdsudygtige. Det var i hvert fald den begrundelse den svenske regering benyttede

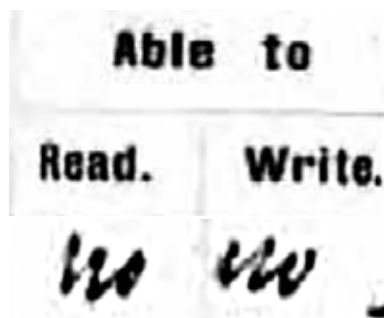
i sit cirkulære af 4. april 1856 til landets domkapitler, der forbød arbejdshvervning formidlet via svenske prædikestole.<sup>7</sup> Begge landes fattiglove byggede på fødsels-sognets forsørgelsespligt for arbejdsudygtige og det betød naturligvis, da det alene drejede sig om svenskere der rejste midlertidigt til Danmark og ikke omvendt, at det blev Sverige der bar hele »fattigbyrden«. Allerede fra begyndelsen klagede de svenske myndigheder over vilkårlige og ubegrundede udvisninger og hjemsendelser af svenskfødte. Fra 1875 reguleret i Danmark af »svenskerloven«, eller »Loven om Tilsyn med Fremmede og Rejsende af 15. Maj 1875« som den officielt hed. Den fastslog, at alle uforsørgede udlændinge efter otte dages arbejdsløshed udvist, uanset om det skyldtes sygdom, graviditet, uberettiget fyring, kontraktbrud eller hvis de, oftest uden dom, blev anset som kriminel-

le. Det betød, at det danske politi i årene mellem 1875 og 1915 udviste 14.187 personer, og da de fleste var svenske, medførte det fra tid til anden diplomatiske kriser mellem Danmark og Sverige.<sup>8</sup> Problemet løstes lidt efter lidt i løbet af 1890'erne da indvandringen fra Sverige i højere grad kom til at bestå af uddannet arbejdskraft, mens de svenske indvandrere, der allerede havde været i landet i en længere årrække, i stadigt stigende grad fik dansk indfødsret. Statsborgerskabet gav nemlig fra 1891 ret til alderdomsunderstøttelse, hvis man opfyldte trangsbetinger og var fyldt 60 år.

### Analfabetisme

At selve forsørgelsesproblemet blev et så stort spørgsmål i forbindelse med den svenske indvandring, skyldtes dels det hidtil usete antal, men særligt, som det udtryktes i samtiden, at indvandrerne repræsenterede *»et stort og voksende arbejderproletariat som man ikke tidligere har kendt til«*.<sup>9</sup> En af grundene til at de svenske arbejdere lige fra begyndelsen havnede allernederst i samfundspyramiden, kan have været den markante forskel på uddannelsesniveaet i henholdsvis Danmark og Sverige. I Danmark indførtes den almene undervisningspligt i 1814 således at de allerfleste midt i 1800-tallet kunne læse og skrive, mens det for Sverige ganske vist blev lovpligtigt at etablere skoler og ansætte lærere fra 1842, men først når sognet havde råd. Et egentligt folkeskolevæsen med lovfæstet skolepligt blev derfor først gennemført fra 1882 i det tyndt befolkede, fattige og langstrakte land.<sup>10</sup> Det er naturligvis ikke et bevis for analfabetisme, at de svenske indvandrere fra midten af 1800-tallet stort set ikke har

efterladt sig skriftligt materiale, men det er næppe grebet ud af luften, når Martin Andersen Nexø lod sin svenske indvandrer, Lasse Carlsson (Lassefar), der kom til Danmark i 1877, være analfabet, mens hans lille søn, Pelle (Erobreren), hurtigt lærte at læse og skrive på den danske sognekole. Hjemme i Sverige havde det i de allerfleste tilfælde været tilstrækkeligt at lære de vigtigste trossætninger fra Luthers katekismus udenad, når præsten kom på sit årlige »husforhør«. Det gjaldt også for Andreas Bengtsson (1829-1908) der kom til Vendsyssel via Frederikshavn den 11. november 1855, men hvis manglende



På Ellis Island hvor alle ankomende passagerer undersøges blev »Andrew Benson« om bord på DFDS's »Oscar II«, den 21. Okt. 1902, trukket til side som den eneste der hverken kunne læse eller skrive eget sprog. (New York, Pass. lists, Roll 304, #143, linje 18. 21 Oct 1902)

evne til at læse og skrive først offentligt blev bemærket, da han den 21. oktober 1902 ankom til New York med amerikaskibet »Oscar II«. Blandt 1230 passagerer og en besætning på 55 besætningsmedlemmer, var han den eneste voksne, der ikke kunne læse og skrive, konstaterede myndighederne på Ellis Island.<sup>11</sup>

### Andreas Bengtsson

Andreas blev født den 21. januar 1829 i kirkesognet Hov i hvad der i vore dage er Herrljunga kommune ca. 80 km nordøst for Göteborg. Forældrene forpagtede en mindre gård og faderen var desuden sognets »ordningsmann« (sognefoged). I sommeren 1851 døde begge forældre med en måneds mellemrum af tuberkulose, mens forpagtningen overgik til naboerne.<sup>12</sup> Andreas og hans tre yngre søskende blev derfor spredt for alle vinde, og Andreas selv tog til Göteborg, hvor han levede af tilfældigt arbejde, indtil han i november 1855

sammen med 12 andre tegnede arbejdskontrakter på herregården Store Rugtved i Albæk Sogn mellem Sæby og Dronninglund.<sup>13</sup> De fleste blev i området, men Andreas Bengtson flyttede og blev tyende på herregården Lerbæk i Elling Sogn med bopæl på Aspholmen lige nord for Frederikshavn. Her giftede han sig i maj 1859 med enken Christiane Christensdatter (1820-1900), født i Råbjerg. Christianes første mand, Johan Thode (1792-1856), var fra Eutin i Holsten, men havde som forvalter, avlskarl og husmand arbejdet sig stadig længere mod nord, hvor han som enke-mand havde giftet sig med Christiane der tjente på Odden i Mygdal, hvor de sammen flyttede til et hus på Odden Udmark. Snart efter flyttede de dog til herregården Lerbæk med hus på Aspmarken i Elling. Her fik de 10 børn sammen, hvoraf kun tre - to døtre og en søn - nåede voksenalderen. Inger Marie (1838-1915); Wilhelmina (1844-1904) og Niels (1853-1882)<sup>14</sup>



Christiane og Andreas Bengtsson, Odden, Mygdal. Mellem de to gamle står fra oven og ned Wilhelmine Thode (1844-1904), der sammen med Martin Lund (1889-1950) nederst rejste til South Dakota i 1902. Martin Lunds mor, Inger Mathilde Bengtsson, døde den 21. November 1889 under Martins fødsel. Den ældre dreng på billedet, Christen Henrik Nielsen (1881-1946), er født i Hjørring kort før faderen, Niels Severin Thode (1853-1882), begik selvmord, og moderen forsvandt. Alle boede i det lille hus på Odden Udmark, og alle, bortset fra Christiane, rejste til Arlington, Brookings, South Dakota, Christen Henrik Nielsen i 1904. Her er de fotograferet i juli 1892 hos fotograf Brandt i Østergade, Hjørring.

## Odden Udmark, Mygdal

Det var netop til huset på Odden Udmark (Holtegårdsvej 112) at Christiane og Andreas flyttede og blev boende. Christiane eller »Bensekællingen«<sup>15</sup> til sin død år 1900, Andreas indtil han rejste til Amerika i 1902. De findes i samtlige folketællinger 1860-1901, men den digitale søgning vanskeliggøres af stadigt vekslende staveformer: Andreas alias Anders, Andres, Andrew; Bengtsson alias Bengtsen, Bengtion, Bentsen, Bengtson. Da han blev dansk statsborger i 1897, hed han Bengtsson, men da han udvandrede i 1902, nu atter som svensk statsborger var navnet Andrew Benson. Også stillingsbetegnelserne skiftede: skomager, indsidder, løsarbejder, stenklover, vejmand. Parret fik to døtre: Inger (1859-1889), der døde i barselseng og efterlod sønnen Martin Lund hos forældrene, samt Elvilda (1866- 1932), der i 1888 rejste til Amerika og efterhånden tog de overlevende familiemedlemmer

fra såvel Thode- som Bengtssonfamilien med sig.<sup>16</sup> Lyder det indviklet, vil det blive nærmere forklaret i teksterne til familiebilderne neden for. For de, der ikke døde i utide i Vendsyssel eller ønskede at undgå flere børnedødsfald, tog til Amerika!

## Til Amerika

1882: Som den første udvandrede Christianes ældste af første ægteskab - Inger Marie Thode (1838-1915) i 1882. Hun giftede sig i 1858 i Elling med en svensker, en gårdmandssøn, nu daglejer Erik Andersson (1835-1907) fra Mellgården, Ny sogn i Värmland.<sup>17</sup> De fik 13 børn i Frederikshavn men rejste i 1882 som mormoner med syv overlevende til Logan City i det nordligste Utah, hvor Erik i øvrigt fortsatte som daglejer. Forskellen var dog, at de flyttede fra et lejet baghus i Nørregade i Frederikshavn til eget hus i et grønt område med bjergudsigt og fremover undgik børnedødsfald.<sup>18</sup>



*Christiane og John Thodes ældste datter, Inger Marie Thode (1838-1915) og hendes svenske mand, Erik Andersson (1835-1907) fra Värmlandsnäs fotograferet i Logan City, Utah omkring 1890. Samtlige børn regnet med uret nederst fra venstre: Mary (1879-1971), Juliane (1866-1947), Andreas (1861-1937), Harriet (1869-1927), William (1873-1928), Katinka (1859-1973) og Peter (1875-1946). Alle er født i Frederikshavn, men kom til Utah i 1882, hvor de efterlod sig en mængde efterkommere. (Ancestry.com-Erik Anderson Family)*



*Elvilda Caroline Bentsen (1866-1932) og Jens Martin Nielsen (1866-1951), begge fra Vendsyssel, henholdsvis Mygdal og Hørnsted, viser stolt deres nye Fordbil frem foran huset i Arlington, Brookings, South Dakota. Med rette, de er vel de mest succesrige i familien og tager sig derfor af resterne af familien fra Mygdal, efterhånden som de dukker op. (Ancestry.com - Jens Martin Nielsen Family).*

**1888** fulgte Elvilda Caroline (1866-1932), Andreas og Christianes eneste overlevende barn, gift med Jens Martin Nielsen (1866-1951) fra Hørnsted. For første

gang i denne historie overlevede alle otte børn, således at Jens Martin ved sin død på sin farm i Arlington, Brooks County i det østlige South Dakota, ikke alene efterlod alle børn levende, men hertil 40 børnebørn, 68 oldebørn og tre tipoldebørn.<sup>19</sup> Ikke mærkeligt, at de med stolthed kunne få taget et billede af sig selv foran farmen, pelsklædte og med egen bil. Så langt var de næppe nået i Vendsyssel omkring 1920.



*Wilhelmina Thode (1844-1904) 31. marts 1897. Foto: Kristine Lund, Jernbanegade 24, Hjørring – negativ #27.562 (Vendsyssel Historiske Museum).*

**1902** i juli rejste Wilhelmina Thode (1844-1904) med Martin Lund (1889-1950), den afdøde halvsøster Ingers barn, til den anden halvsøster, Elvilda, og hendes store familie i South Dakota. Efter i næsten 25 år at have boet som fraskilt hos sin mor og stedfar i Mygdal som husbestyrerinde og plejemor, er hun formentlig blevet træt af at passe sin stedfar, der nu var blevet enkemand.

**1902** i oktober fulgte så endelig Andreas, der ikke længere havde familie i Danmark. Tilsyneladende skete det på hans



eget initiativ med Amerikabåden fra København, men med svigersønnens adresse i South Dakota som rejsemål. Alt burde jo derfor have været i orden, men i ankomstprotokollen på Ellis Island noteredes han med et SI (Special Investigation) og blev trukket til side. Forståeligt nok, for hverken navn eller nationalitet svarede til papirerne. Selv fortalte han at han kom fra »Elfsborg« i Sverige, var svensk statsborger og hed Andrew Benson, mens hans medbragte papirer fortalte at han kom fra Mygdal, var dansk statsborger og hed Andreas Bengtsson. Familien i South Dakota adviseredes telegrafisk, Andreas' identitet bekræftedes og miseren forklaret ved, at han jo hverken kunne læse eller skrive og derfor heller ikke vidste, hvad der stod i egne papirer.<sup>20</sup> Han nåede derfor frem og kunne tilbringe sine sidste seks leveår hos datter og svigersøn fra Vendsyssel og en masse amerikanskfødte børnebørn.

### Vendsysselbane og færgefart

Historien om Anders Bengtsson fra fødsel til død handler jo således om, hvorledes tilværelsen kunne forme sig for en af de mange fattige svenske landarbejdere, der kom til Vendsyssel i 1855 og de nærmeste år herefter. Tilvandringen fra Sverige kulminerede i Vendsyssel og resten af Jylland omkring 1860 og holdt sig svagt fallende på dette niveau til og med 1901. At tallet faldt, skyldtes at herregårdenes behov for arbejdskraft mindskedes i løbet af 1870'erne, men at tallet ikke faldt mere, de store anlægsarbejder. I Hjørring amt Vendsysselbanen i 1869-1871, der ud over en midlertidig forøgelse af svenskfødte i Vendsyssel på sigt skabte baggrund for bedre skibskontakter med Sverige via Frederikshavn-Göteborg.

### Vendsysselbanen

Efter næsten 25 års arbejde kronedes det danske stambanenet den 15. august 1871 med indvielsen af den sidste og nordligste del: Vendsysselbanen fra Nørresundby over Hjørring til Frederikshavn. På det meste af strækningen løber banen på fugtig, men temmelig flad mark, der dog krævede 29 broer, 109 stenkister og lange dæmninger hele vejen til øst for Hørnsted. Men at føre banen gennem Tolne Bakker til Frederikshavn, viste det sig, krævede at mere end en million kubikmeter jord blev flyttet med skovl og trillebør.<sup>21</sup> Fra årsskiftet 1869/1870 måtte man derfor annoncere efter svenske jordarbejdere. Men selvom annoncerne var små, var ansøgerne mange, og rekrutteringen gik næsten for hurtigt. Det skyldtes formentlig, at Sverige i årene 1867-1869 ramtes af den værste misvækst og hungerperiode i nyere tid.<sup>22</sup> Allerede ved folketællingen pr. 1. februar 1870 taltes 228 unge svenske jernbanearbejdere, hver med en arbejdskontrakt på 12 måneders ansættelse til en dagsløn på en rigsdaler (to kroner). I begyndelsen endda uden at arbejdet kunne komme i gang, da frosten først gik af jorden i Tolne bakker sidst i april det år. Arbejderne kom fra Göteborg med de mange skibe, der førte sveller, sten og jern til jernbanebyggeriet. De kom i så store tal, at jernbaneledelsen allerede i maj måtte annoncere, at der ikke var plads til flere.<sup>23</sup> Hvor mange der kom ud over de 228, der blev noteret 1. februar 1870, er svært at sige. De opfattedes som »midlertidige« og blev kun nævnt hist og her i de danske kilder. Men at de både var mange og også lidt besværlige omtaltes i både danske og svenske aviser. Det var jo klart, at anbringer man mange ganske unge mænd sammen under snævre lo-

gifforhold, med gode lønninger, for lidt at lave, men med rigelig adgang til billig brændevin, får man problemer.<sup>24</sup> Volds-episoderne søgtes imødegået ved ansættelse af jernbanepoliti, men da også politiet blev overfaldet, fortsatte problemerne indtil arbejdet i Tolne bakker først på året 1871 var færdigt og langt de fleste jernbanearbejdere rejst. Hvorhen vides ikke. Enkelte blev dog.

### **Svenske jernbanearbejdere der blev**

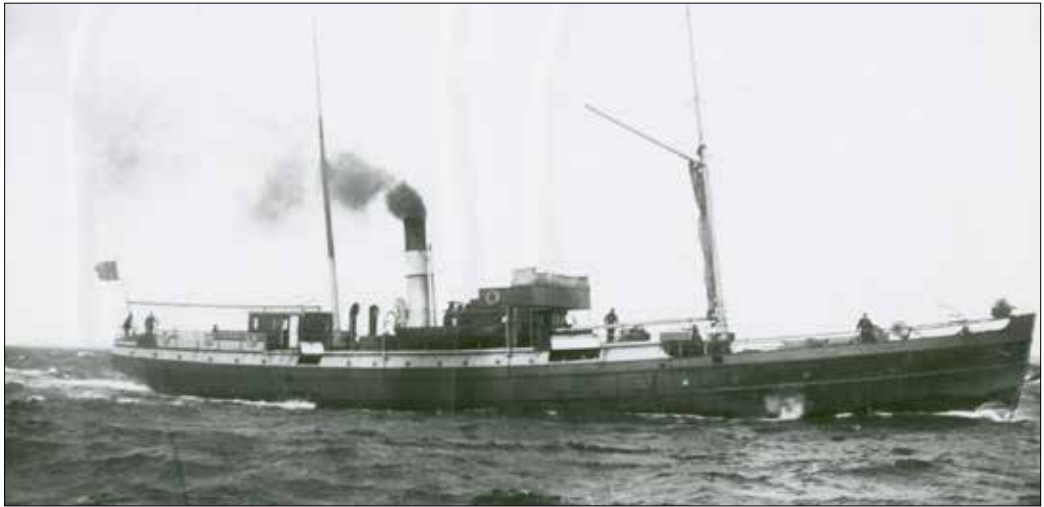
En af disse svenske jernbanearbejdere i Vendsyssel 1870-1871 var Anders Petersson (1851-1939) født i Horred i Älvsborgs len, der allerede i 1853 flyttede til Ved-dige i det nordlige Halland. Både han og hans ni søskende fik efter misvækstarene i Sverige sidst i 1860'erne arbejde i Danmark. Anders Pedersen, som han nu hed i Danmark, blev jordarbejder ved Vendsysselbanen, men flyttede efter arbejdets færdiggørelse og militærtjeneste hjemme, til Store Restrup lige vest for Aalborg. Her giftede han sig i 1877 og fik i forbindelse med herregårdens udstykning 1897-1912 i 1905 sit eget husmandssted. Huset ligger den dag i dag på Nældevej i Restrup Enge. Dansk statsborger blev han dog først i 1923 efter 53 års ophold i Danmark og egentlig kun fordi det var betingelsen for at optage et kreditforeningslån til en renovering.<sup>25</sup>

Andre - og det var temmelig mange - havde som jernbanearbejdere fulgt med de store anlægsarbejder fra syd op gennem Jylland. Således Håkon Svensson fra Gammelstorp ved Sølvesborg i Blekinge (1845-1923). Også han var rejst til Danmark 1868 under hungerkrisen og havde siden arbejdet sig nordover via banejob i Fredericia, Skanderborg-Aarhus, Ran-

ders-Aalborg og senere Nørresundby-Hjørring. Her deltog han på de arbejds-hold, der løbende skulle vedligeholde og føre opsyn med spor og banelegeme og avancerede til at blive formand for »stoppekolonnen« – altså de der skulle standse toget, om der var fejl på linjen. I 1872 giftede han sig med en dansk pige i Brønderslev, nu og siden lydende navnet »Svendsen«. Han varetog nu baneafsnit-tet ved Borup i Vraa sogn, hvor han endte med at blive ledvogter og dansk statsbor-ger 1888. Han blev pensioneret fra DSB i 1915 og i øvrigt stamfader til en udbredt nordjysk familie.<sup>26</sup>

### **Skibstrafikken på Sverige**

Med Vendsysselbanen blev det lige fra be-gyndelsen kraftigt fremholdt fra svensk side hvor nyttig en sådan forbindelse ville være for Sverige og trafikken fra Stock-holm til Hamburg via Frederikshavn med et dagligt »kontinental-snälltåg« som det kaldtes.<sup>27</sup> Men selvom der blev ydet væ-sentlig statslig støtte til skibslinjen, først fra svensk og siden også fra dansk side, og selvom der i 1870'erne årligt publiceredes køre- og sejlplaner for trafikken mellem Stockholm og Hamburg via Frederiks-havn, blev ruten ikke benyttet som for-ventet. Det skyldtes først og fremmest den manglende jernbanebro over Limfjorden og da broen endelig indviedes i 1879 og tillod gennemgående tog Frederikshavn-Hamburg gik der politik i sagen. Sydsven-ske og københavnske interesser foretrak forbindelsen over Øresund. Man skulle derfor frem til 1882 førend trafikken »kom på skinner« og en stabil daglig sejlads etableres. Det gav travlhed i Frederiks-havn således som det i maj 1882 refereres i Vendsyssel Tidende: »En mængde svenske



Rutebåden »Diana« på 290 Brt. bygget i Stockholm 1856 varetog i årene 1882-1888 den daglige trafik mellem Göteborg og Frederikshavn for rederiet Göteborg-Kiel AB. I travle perioder suppleret af rutebåden »Avanti«, på 230 Brt., bygget i Göteborg 1875, 1881 overtaget af DFDS. (archive.org søg »Fo36636A« – samt DFDS 1866-1926, s.123)

tjenestefolk føres dagligt hertil med skibet fra Göteborg. Enkelte er velklædte, flere i pjalter og laser. Nogle græder andre ler, nogle løber hid andre did mens de unge karle, leder efter steder de kan få brændevin. Så her ved havnen og jernbanestationen er et værre hurlumhej, som vi ikke har kendt til førend de sidste par år. Her møder arbejderne fra Sverige de danske arbejdsformidlere, eller skal vi kalde dem menneskehandlere, der løber rundt med lange navnelister for at finde de rigtige arbejdere til de rigtige arbejdsgivere, de rette steder i Vendsyssel eller andre steder i Jylland.«<sup>28</sup> En af dem, der kom med dampskibet »Diana«<sup>29</sup> fra Göteborg til Frederikshavn og fortsatte med toget, var Anna Sofia Gustavsdatter. Hun kom endda tre år i træk - 1883, 1884 og 1885.

### **Anna Sofia Gustafsdatter**<sup>30</sup>

Anna Sofia blev født den 8. august 1853 i Sätilla, et sogn i Älvsborgs län, lige øst for den nordligste del af Halland.<sup>31</sup> Her var

hendes far Gustaf Hedlund (1827-1886) professionel soldat med løn og hus (soldattorp) betalt af omegnens gårdmænd. Det var små forhold i et hus med et enkelt rum og i alt 6 børn der kom til 1850-1869.

Alle udvandrede da også lidt efter lidt. Til byerne i Halland, Danmark eller Amerika. En af Anna Sofias yngre brødre, Clas Martin Gustafsson Hedlund (1859-1933) slog sig ned som fisker i Falkenberg i Halland, men flyttede i 1881 til Lökken, stadig som fisker. Et erhverv han fortsatte med efter han i 1895 rejste til Frederikshavn, hvor han blev ejer af en dækskutter, og siden som pensionist ansat på sømandshjemmet. Det kan derfor meget vel være denne bror der formidlede, at storesøster Anna Sofia fik arbejde i Lökken, da hun alt for tidligt var blevet enke. Hun havde i 1876 giftet sig i Sätilla med arbejdskarl Johan August Andersson (1848-1880), der juleaften 1880 døde af lungetuberkulose fra hustru og to



En »soldattorp« som det Anna Sofia Gustafsdotter, hendes forældre og 5 søskende boede i midt i 1800-tallet. Sådanne huse byggedes der titusinder af i Sverige i årene 1680-1901 til den stående hær. Hytterne var alle ens, bygget af brædder og med græstørv på taget. Alle målte 8 gange 5 meter med 1,9 meter loftshøjde. Soldaten, huset og familiens underhold betaltes af en »rote« bestående af 4-5 nabogårde. De fleste af disse huse er nu væk eller stærkt udvidede, men billedet oven for viser et uændret soldaterhus fra slutningen af 1700-tallet. Det stammer fra Västra Ed i det nordøstlige Småland og findes på Västerviks Museum, hvor det er fotograferet af forfatteren i juni 2019. Det har været lidt af et eventyr at flytte fra et sådant hus til et nybygget stenhus i Løkken.

mindreårige piger, Alma Mathilde, født 25. januar 1877 og Ida Elisabeth, født 5. juni 1880, som hun skulle forsørge. Det var svært at klare hjemme, og både i april 1883 og april 1884 rejste hun med arbejdsbevis til Danmark, mens pigerne blev sat i pleje hos bedsteforældrene. Den 17. november 1885 erstattedes arbejdsattesterne af et egentligt flyttebevis til Danmark, men kun for hende selv og den yngste datter Ida. Anledningen var at hun en måned senere, den 29. december 1885, giftede sig med ungkarl og fisker Anton Marinus Christensen fra Løkken. Den nu otte-årige Alma Mathilde derimod, der blev i Sverige, genfinder man først i kilderne da hun, efter at have opholdt sig i Göteborgs centralfængsel sidst i 1890'erne, i 1902 får penge af sin

mor i Løkken til at rejse til Minneapolis som tjenestepige. Den yngre datter Ida Elisabeth, der flyttede med til Løkken, kom »i ulykke« og fødte 12. juni 1898 en »uægte« dreng, der dog straks adopteredes og hermed blev gjort »ægte« af bedsteforældrene. Hele familien tog i øvrigt navneforandring til »Kragh« i 1905, samt byggede og flyttede ind i huset Ndr. Strandvej 8, som stadig står på stedet. Sådanne forbindelser mellem svenske og danske fandt ikke mindst sted på Hirsholmene.

### Hirsholmene

Med 15 svenskfødte af i alt 162 indbyggere blev Hirsholmene ved folketællingen i 1880 det sted i Hjørring amt, der med 9,2 % procentuelt havde den højeste

andel svenskere. Den yngste af disse var *Christine »Breck«*, 15 år, født i i Sverige, men med bopæl hos sin bedstefar, fisker, strandfoged og lods Niels Hansen Olsen (1820-1888). Men mens hendes bedstefar både fødtes og døde på Hirsholmene, var Christines fødested iflg. folketællingen 1880 »*Hårenidbrink, Vennersborg, Sverige* og familienavn »*Breck«* temmelig kryptiske. Fejlskrivningerne, for det er, hvad det er, belyser et af hovedproblemerne ved slægtsforskning over grænser. Som amerikanere har vældigt svært ved at forstå og gengive danske stednavne korrekt, når de skal afskrives til databaser, har danskere tydeligvis tilsvarende problemer med svenske stednavne i dansk materiale. Det kræver derfor opslag i den originale folketællingsliste og formentlig kendskab til svensk topografi og navneregistre at se, at »*Hårenidbrink«* er *Håveruds Bruk* i sognet Skållerud i Dalsland ved søen Väneren, midtvejs mellem Göteborg og Karlstad i Dalsland. Her blev en *Kristina Bock* født den 21. august 1864 og var altså 15 år gammel 1. februar 1880. Begge hendes forældre, Jonas Bock og Charlotte Stake, hørte til bjergværksfamilier, der kan føres tilbage til 1600-tallet i de svenske mineområder. Mens Christines mor allerede ved årsskiftet 1866/1867 døde af brystsyge, 22 år gammel, ramte hungerkrisen i Sverige 1867-1869 også hendes far, der var tilsynsførende maskinmester (ingeniør) på Dalslands kanal. En vandvej med 31 sluser, der netop var ved at blive bygget for at forbinde Norge med Götakanalen tværs gennem Sverige. Alt gik nu i stå! Christine blev sat i pleje, mens hendes far Jonas i 1868 simpelthen forsvandt! I hvert fald fra den svenske personregistrering, ligesom Christine selv den 4. juli 1873 blev noteret som

oversendt til Danmark. Men ikke til hvem eller hvor i Danmark. Når opmærksomheden henledes på Hirsholmene, skyldes det at det lidt usædvanlige efternavn Bock i 1880 var et af de almindeligste efternavne på Hirsholmene. Her finder man da også Christines »forsvundne« far, nu klejnsmed og stenhugger Jonas Bock, der i maj 1871 havde giftet sig med den 19-årige Margrethe, datter af lodsens Niels Hansen Olsen. Det var således grunden til at lodsens på Hirsholmene var blevet Christines stedmorfar og at hun i tillgift fik fem nye halvbrødre med efternavnet Bock: Christian (1871), Johan (1873), Carl Gustav (1877) Carl Emil (1883) og Ole Helmer (1887).

Blandt de øvrige svenskere på øen var der flere fiskere, der kom fra den göteborgske skærgård eller Halland og tilsvarende giftede sig og fik børn på Hirsholmene eller i Frederikshavn. Selv giftede Christine sig i 1882 med kromandens søn på øen, Kristian Vilhelm Beck, fisker og senere fiskehandler i Frederikshavn med bopæl Sandvejen 8. De fik seks børn, der jo som så mange andre på de kanter i virkeligheden var af halvsvensk afstamning. Men sådanne rødder er der mange, der senere har været tilbageholdende med at fortælle om, ligesom de ansvarlige for kirkebogsføringen og udfyldelsen af folketællingslisterne i Danmark ofte har været meget hurtige til at ændre svenske navne til mere dansk klingende. Jönsson til Jensen, Månsson til Mogensen, Hansson til Hansen, Svensson til Svendsen o.s.v.

### **De svenske indvandreres sociale placering**

I det daglige har de svenske arbejdere paset deres arbejde og må have fundet sig i mobning, for alternativet var, at de uden

ret og dom blev udvist af landet. Alene det store antal giftermål på tværs af nationaliteterne viste dog, at der hurtigt opstod kontakter med danske arbejdskammerater og naboer. Skal man imidlertid dømme efter aviserne, datidens eneste nyhedsformidlere og meningsdannere, må man lede længe efter positive udsagn. Ved ankomsten af svenske arbejdere til Frederikshavn i maj 1882 fortsatte Vendsyssel Tidende sin rapport<sup>32</sup> med at udtrykke dyb mistro: »Og hvad er det så for folk vi få i stedet for vore stræbsomme og besindige arbejdere der er udvandret til Amerika? I sandhed, vi gør et dårligt bytte! Thi i almindelighed er det spektakelmagere og slagsbrødre der kommer! Folk der ikke er vant til at arbejde på landet og desuden heller ikke ønsker det«. Journalisten spørger herefter lidt nedladende en svensk pige om hun nu tror, hun kan klare at malke en snes køer et par gange i døgnnet og får svar på tiltale: »Ta mej Tusan, om jag vil málka« (Tusinde (djævle) tage mig, om jeg vil malke)

Eksempler på uviljen mod de svenske indvandrere fandt man de mest overraskende steder. I Ugeskrift for Læger 1886 skrev den praktiserende læge i Hasle på Bornholm, således: »at den store mangel på arbejdskraft på Bornholm, der skyldes den voldsomme udvandring til Amerika, har tiltrukket en stadig større strøm af svenske indvandrere, der hvad moralitet, intelligens og renlighed angår, står langt lavere end bornholmerne og herved har skaffet øen et stort og voksende arbejderproletariat som man ikke tidligere har kendt.<sup>33</sup>

Vendsyssel Tidende, der i sommeren 1901 bringer en række vældigt positive »rejsebrev« om Sverige og svenskerne, skrevet af en journalist, der er rejst gennem

hele landet fra Malmø til Malmbjerget i Lapland. Journalisten spørger derfor på Vendsyssel Tidendes forside den 15. juli 1901, hvorfor der er så stor forskel mellem svenskere i Danmark og svenskere i Sverige: »Vi har i Danmark i al almindelighed en til begrebet svensker knyttet forestilling om noget fattigt og uciviliseret, til dels råt, i hvert fald noget, der er os underlegent; og Sverrigs land regner vi for noget lignende. Forestillingen er forklarlig ud fra den omstændighed, at det ikke er de bedste svenske, men tværtimod de laveststående individer, vi rundt i vort land mest træffer på som indvandrere.«<sup>34</sup>

Fra svensk side gav man i øvrigt igen på den kroniske danske kritik. Ikke så meget hvad angik løn og mad i Danmark, men på landets moralske forfald! Karlshamns Allehanda i Blekinge taler således i 1892 om »bordellerne på de danske herregårde, hvor uskyldige svenske piger tvinges til at prostituere sig«<sup>35</sup> og i den store svenske emigrationsutredning af 1911 berettes, »at selvom de svenske piger i Danmark ikke alle direkte »falder i ulykke« i første omgang, vender de hjem med tøj og hatte, vaner og krav som for al fremtid gør dem uegnede for livet i hjemlandet. Man har ikke længere tillid til dem hjemme, de bliver ikke gift eller får et arbejde og de må derfor vende tilbage til Danmark hvor de går til bunds.«<sup>36</sup>

## Omfanget og karakteren af den svenske indvandring til Vendsyssel

### Svenske udvandringstal

Eksakte tal for vandring fra land til land er selv i vore dage vanskelige at opgøre, da kildematerialet indsamles og behandles forskelligt fra den ene nationalstat til den anden. Det gælder også for Sverige og Danmark. I Sverige bygger befolknings-

statistikken på kirkearkivernes husforhørslisten der fra og med o. 1800 registrerer personlige data (bopæl, fødsel, død) løbende år for år og familie for familie. Ligesom for Danmarks vedkommende sparer man også i Sverige på stednavne når det gælder udenlandske afgang- eller ankomststeder. I Danmark optegnes de fleste blot med at de er født i »Sverrig«, mens de samme mennesker, når de rejser fra Sverige blot noteres med bestemmelsessted i »Danmark« eller »Jutland« eller blot »utländsk ort« (udenlandsk sted). Samlet noteres specifikt 82.843 svenskere der udvandre til Danmark i årene 1850-1910

**TABEL 1. Svenske udvandrere til Danmark pr. tiår 1851-1910<sup>37</sup>**

1851-1860: 1.268  
1861-1870: 11.253  
1871-1880: 18.911  
1881-1890: 23.493  
1891-1900: 16.008  
1901-1910: 11.910

Den svenske udvandring til Danmark toppe således i 1880'erne og består for størstedelens vedkommende af arbejdere og tjenestefolk. Før ca. 1880 mest landarbejdere, herefter mest af by- og industriarbejdere samt håndværkersvende. Udvandrerne er i helt overvejende grad født og kommer fra Sydsverige.

**TABEL 2. Hjemsteder for 82.843 svenske indvandrere til Danmark i % 1851-1910<sup>38</sup>**

59 % kom fra Skåne  
13 % fra det sydlige Småland  
10 % fra Blekinge  
6 % fra Halland  
5 % fra Göteborgområdet  
7 % fra resten af Sverige

## Danske indvandringstal

For Danmarks vedkommende er lokalforvaltningens registrering af indvandrere endnu dårligere end den svenske. Egentlig skulle danske præster og politiembeder fra 1812 til 1875 have indført alle lønarbejdere der kom eller rejste i kirkebøger og tyendeprotokoller. Det gjorde de dog kun mangelfuldt eller slet ikke. Udlændingeloven af 1875 krævede ganske vist at alle landets politikredse fremover skulle registrere alle udstedte arbejdstilladelser for udlændinge. Men også dette materiale er stort set forsvundet.

Den eneste kilde der dækker alle dele af landet, alle sogne, herreder og amter er folketællingerne, der er bevaret fra og med 1787 – fra 1845 med fødested (for udlændinge i reglen dog kun fødeland), fra 1901 med fødselsår og dato. Det er dog ikke realistisk og i alle tilfælde yderst tidsrøvende at gennemgå samtlige originale folketællinger 1845-1901, når det gælder indvandringen. Det er der da heller ikke nogen der har forsøgt at gøre ud over helt lokalt afgrænsede undersøgelser. Heldigvis er store dele indtastet på Dansk Demografisk Database og derfor søgbare. Bedst af alle for Hjørring amt der endnu er det eneste amt hvor alle folketællinger 1787-1901 er tilgængelige og søgbare. Overførslen af data fra de originale håndskrevne kilder til en manuel indtastet database er simpelthen umulig helt at rense for menneskelige fejl og mangler og de maskinelle læsere er endnu dårligere. I praksis er søgninger på databasen den eneste mulige og derfor den metode, der er fulgt i denne artikel.

**TABEL 3. Svenskfødte i de danske folketællinger 1850-1901<sup>39</sup>**

1850: 3.920  
 1860: 10.477  
 1870: 15.388  
 1880: 24.148  
 1890: 33.802  
 1901: 35.540  
 1911: 33.312

Antallet af svenskfødte kulminerede således omkring 1901, men tabel 3 viser også, at der er fejl i kildematerialet. Bl.a. fortæller tabel 1, at der i årene 1851-1860 kun rejste 1.268 svenskfødte til Danmark, mens tabel 3 viser en forøgelse af svenskfødte på 6.557 i Danmark fra 1850 til 1860.

Som det vil fremgå af tabel 4 over fremmedfødte i Hjørring amt 1845-1901 er der en række markante afvigelser i Hjørring amt i forhold til landsresultatet. Som på landsplan er de svenskfødte den største gruppe, men med en kulmination allerede i 1860. Nummer to i Hjørring amt – de norskefødte – spiller kun en beskedne rolle i resten af Danmark, mens henholdsvis slesvigere og tyskere/holstenere er de, der

nærmest følger svenskerne. At der sidst i perioden dukker en del amerikanskfødte op i folketællingerne skyldes næsten i alle tilfælde tilbagevandrede vendelboer, der har hjembragt deres amerikanskfødte børn.

For Danmark som helhed boede 5,4 % af alle svenskfødte i Hjørring amt i 1860, men kun 1,0 % i 1901. Tyngdepunktet for de svenske indvandrere flyttede simpelthen mod øst. I 1860 boede 44 % af alle svenskfødte i Danmark vest for Storebælt, i 1901 kun 16 %. Det skyldes at udvandrere fra et land søger derhen i et andet land, hvor der er flest jobmuligheder – eller om man vil, stærkest økonomisk vækst. Det gælder i virkeligheden også lokalt for Vendsyssels vedkommende. Tabel 5 over svenske indvandrere fordelt på herreder viser, at de svenske indvandrere i første række slog sig ned i den nordlige og østlige del af landsdelen. Deles Vendsyssel i fire dele finder man Horns herred mod Nordøst, Vennebjerg mod Nordvest, Dronninglund mod Sydøst og Børglum mod Sydvest, mens Hvetbo og Øster Hanherred går

TABEL 4 Fremmedfødte i Hjørring Amt folketællingerne 1845-1901 <sup>40</sup>						
ÅR	Sverige	Norge	Slesvig	Tyskland /Holsten	USA	I ALT
1845	22	208	25	12	3	270
1850	43	237	61	32	3	376
1855	80	220	54	16	0	370
1860	447	194	87	70	0	798
1870	418	149	125	40	0	732
1880	371	105	131	57	0	664
1890	423	156	104	54	25	762
1901	344	121	78	29	85	657



som en hale langs vestkysten, mens endelig Læsø placeres for sig selv i øst.

Undersøgelserne kunne i øvrigt, om der havde været plads herfor i denne artikel, mageligt udvides til en undersøgelse sogn for sogn. Det ville give langt mere lokalhistorisk indsigt, men ville næppe ændre væsentligt på konklusionen.

### Konklusion - »Den glemte indvandring«

Den store svenske indvandring til Danmark fra midt i 1800-tallet overraskede samtiden med sin pludselighed og overgik i omfang alt hvad man tidligere havde oplevet. Ikke desto mindre kaldes fænomenet i vore dage ofte »den glemte indvandring« selvom svenskerne helt frem til 1930'erne udgjorde den største gruppe fremmedfødte i Danmark. At en så stor del af den danske befolkning har »glemte« hvor de stammer fra, kan skyldes at det er noget man har ønsket at glemme. At nedstamme fra den første større og organiserede indhentning af »fremmedarbejdere« til Danmark er mindre eksotisk end at nedstamme fra konger og baroner. »Kropsar-

bejdere« som de dengang kaldtes, opfattedes og blev modtaget helt anderledes end indvandrerne fra Norge eller Hertugdømmerne, der jo nyligt havde hørt under den danske stat og i øvrigt kom enkeltvis og selvforsørgende som håndværkersvende eller handelsfolk. At så svenskerne i virkeligheden først og fremmest kom fra de tabte skånske landsdele i øst var ikke en faktor man indregnede nu to hundrede år senere. Tværtimod fremstillede opinionsdannerne i Danmark, journalisterne og lovgiverne, helt unuanceret de sydsvenske lønarbejdere som rå og udannede, mens danske arbejdere opfattede dem som løntrykkere og potentielle strejkebrydere. De svenske indvandrere blev således ikke alene klemte fra flere sider i Danmark, men var ofte ildesete hvis de vendte tilbage til deres svenske fødesogne. De blev bebrejdede at de vendte tilbage klædt i tøj og med meninger der var præget af den løslupne danske moral. Eller værre, de kom som udviste fra Danmark efter at være blevet fyrede, prostituerede, gravide, udslidte eller kriminelle og derfor i alle sammenhænge kom til at belaste fødesognets

Herreder	1845	1850	1855	1860	1870	1880	1890	1901
Horns NØ	12	25	51	155	148	99	145	139
Vennebjerg NV	1	3	13	76	76	64	67	49
Dronninglund SØ	4	9	7	99	65	116	94	68
Børglum SV 1	1	2	3	65	85	52	61	50
Hvetbo SV 2	1	1	0	14	13	17	20	11
Øster Han SV3	1	2	4	33	26	20	31	25
Læsø Ø	2	1	2	5	5	3	5	2
I ALT	22	43	80	447	418	371	423	344

fattigvæsen. Ikke mærkeligt at flere, som vi har set, valgte at rejse til USA i stedet, om de havde muligheder herfor.

Når disse problemer træder særligt tydeligt frem i Vendsyssel skyldes det, at det nordlige Jylland, ja Jylland i det hele taget, havde en ganske anden udvikling hvad den svenske indvandring angik. Mens den svenske indvandring til Vendsyssel allerede kulminerede omkring 1860 og landsdelen på dette tidspunkt hørte til et af de førende »svenskerområder« i Danmark, stagnerede indvandringen herefter trods forbedringer i infrastrukturen med jernbane og daglig skibsforbindelse med Göteborg. Så selvom Hjørring amt var et af de allerkræftigste områder for udvandringen til Amerika, blev amtet et af de laveste, hvad antallet af indvandrere angik. Et klart udtryk for den stadig større mangel på tilfredsstillende arbejdspladser.

Fordelingen af svenskere på sogne i folketællingen 1860 viser, at svenskerne først og fremmest blev ansat på de større gårde og herregårde i det nordlige og østlige Vendsyssel. De store folkehold på herregårdene skyldtes at korn dengang var Danmarks vigtigste eksportvare. Da korneksporten kollapsede fra midt i 1870'erne (billigere og bedre korn fra Rusland og USA) og erstattedes af den animalske landbrugseksport, blev mange ufaglærte landbrugsarbejdere overflødige og måtte finde andre jobmuligheder. Det skete primært gennem indvandring til de større byer, som Vendsyssel har så få at byde på. De der kunne, ser man, flyttede til Frederikshavn og i mindre grad Hjørring og enkelte stationsbyer som eksempelvis Brønderslev. Men generelt faldt andelen af svenskfødte i Hjørring amt hastigt i forhold til det samlede tal på landsplan og resten af

Jylland oplevede noget lignende. Det er almindelig antaget at det store antal unge svenskere der i slutningen af 1800-tallet kom til Danmark og blev danske statsborgere, havde en afgørende betydning for 1890'ernes industrialisering og hermed til en mærkbar økonomisk vækst. De mange svenskere, mener »Göteborg Handels- och Sjöfartstidning« i august 1900, er nu fuldstændigt integrerede blandt danskerne. Kun navnebestanden, Lindstrøm'er, Lundgren'er og Bergqvist'er minder om oprindelsen, det er alt.<sup>42</sup>

#### Noter

1. Afsnittet bygger på tallene fra tabellerne 1 til 5 bagerst i nærværende artikel.
2. Eksempelvis Aalborg Stiftstidende 29. nov. 1855 og Malmö Allehanda 28. april 1855. Udvandringsbølgen hænger bl.a. sammen med omfattende uroligheder i Sydsverige »brødupproret« pga. stærkt stigende brødpriiser og hungersnød.
3. Talrige annoncer i svenske og danske aviser, således i Malmös Allehanda 23. april 1856 hvor arbejdsagenten F.C. Busch fra Randers havde sit hovedkontor på Stortorget i Malmö. Han henviser bl.a. til den danske tyendelov af 10. maj 1854, der forbyder arbejdsgivere at prygle deres ansatte mænd over 18 år, kvinder over 16.
4. Fædrelandet 3. nov. 1855, s. 3.
5. Aalborg Stiftstidende 18., 20. og 22. august 1855
6. Aalborg Stiftstidende 2. maj 1855
7. Nyare Helsingborg Posten 3. maj 1856
8. Lov om Tilsyn med Fremmede og Rejsende af 15. maj 1875 - se Henrik Zip Sane, Medborgerskabet fødes, Udvisningspraksis i Danmark 1875-1915, Dansk Historisk Tidsskrift 99:1, s. 1-31 (1999)
9. Se note 32
10. Norstedts Sveriges Historia 1830-1920, s. 226-229 (2012)
11. DFDS's »Oscar II«, ankomst New York, 21. Okt. 1902, Microfilm 0304, p. 143 (Ancestry.com)
12. Hov-Skölvne Kirkearkiv, Älvsborgs län, Husförhör AI-6 og C4.
13. RA,Viborg: Horns herred og Frederikshavns byfogedarkiv, Pasprotokol 1854-1859
14. En række opslag i kirkebøger og folketællinger vedr. Elling og Mygdal, samt genealogiske platforme geni, MyHeritage og Ancestry vedr. familien Thode fra Eutin.
15. Bjergby-Mygdal Lokalhistoriske Forenings hjemmeside under »Holtegaardsvej 112«
16. Dansk Demografisk Database. Folketællinger, Mygdal 1860-1901; Andre databaser, Udvandrede 1902 og Indvandrede, Indfødsretstildeling 1897.
17. Flytteattest Ny, Värmland 30.9.1858 (?), ældste søn fødes i Elling 6.3.1858 og parret gifter sig i Elling 27.8.1858
18. Folketællinger Frederikshavn 1860-1880, US Census

- 1900, 1910 Logan City # 187, Utah samt mormonmigration.lib.byu.edu
19. Arlington Cemetery, Brookings, South Dakota – i findagrave.com og ancestry.com
  20. DDD, udvandrere 1902, Ankomst New York 1902, samt Københavns Politi, 3. inspektorat, Skibseksped. 1902
  21. Aalb. Stiftst. 3. juli 1871, s. 1-2; Dagstelegraf 3. juli 1871, s. 1-2
  22. Magnus Västerbro: Svälten. Hungeråren som formade Sverige (2018)
  23. Göteborgsposten 14. marts, 6. juni 1870, Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 14. maj 1870
  24. Horsens Folkeblad 17. februar; Herning Folkeblad 11. juli og Hallandsposten 10. august 1879
  25. Henning Bender: Den oversøiske udvandring fra Frejlev, Nørholm og Sønderholm og lidt om indvandringen, Bjergposten 2017, s. 13 (2017)
  26. Ole Færch: Haakon Svenson, en svensk indvandrer i Vendsyssel (Aalborg 1999)
  27. Aftonbladet 10. februar 1875. Da trafikken til Sverige spiller en så betydelig rolle for Vendsyssel og Frederikshavn kunne perioden før 1882 nok fortjene en mere omfattende behandling end tidligere givet. Det kunne ske på grundlag af uudnyttede jernbane- og politiarkiver samt aviserne.
  28. Vendsyssel Tidende 11. maj 1882, side 3. Dette som øvrige citater er redigeret og med moderne retskrivning.
  29. Göteborg-Frederikshavn besejles 1882-1888 i henhold til annoncerne i begge landes aviser, først og fremmest af det svenske dampskib »Diana« bygget 1856.
  30. Anna Sofia Gustavsdatter »dukkede op« som den første svenske indvandrer til Vendsyssel, jeg har beskæftiget mig med. Det skyldtes at jeg den 31. januar 2015 holdt foredrag i Løkken om udvandringen, men gerne ville vise et eksempel på en indvandrer.
  31. Hver person beskrives ud fra en mængde opslag i svenske og danske kilder. Nøglen til dette er oftest personens navn og fødselsdata, således som man finder dem i 1901-folketællingen. Fra svensk hold er der udarbejdet omfattende digitale registre, både på Riksarkivets digitale Forskarsal og særligt på ArkivDigital. Begge registre fører direkte til de relevante kilder. For Danmarks vedkommende er det særligt via Dansk Demografisk Database at man kan benytte digitale registre på personer. Videre frem vil alle enkeltkilderne for omtalte personer derfor ikke blive nævnt, der henvises til registrene.
  32. Se note 27
  33. Ugeskrift for Læger 1886, Særtryk: Johan Carlsen: Levevilkaar, sygelighed og dødelighed paa Bornholm, side 23. Kommunelæge (København) Johan Carlsen, 1850-1919 var den i samtiden højt respekterede stifter af Børnehjælpsdagen 1904.
  34. Vendsyssel Tidende 15. juli 1901, forsiden, med eneret for avisen
  35. Karlshamns Allehanda 13. august 1892. Interview med dansk rigsdagsmedlem og storgodsejer (Mogens Frijs ?)
  36. Sundbärg: Emigrationsutredningen, Bilaga XX, s. 74 ff. (1911)
  37. Statistiska Centralbyrån: Befolkningsutvecklingen under 250 År, s.142, Tabell 6,4 (1999)
  38. Sundbärg, Emigrationsutredningen bilaga XX, s. 74
  39. Danmarks Statistik, bd. 1, s. 486-489, (1885), Dansk Demografisk Database, Folketællinger; Trykte folketællinger 1901 ff.
  40. Dansk Demografisk Database, folketællinger, Hjørring Amt 1845-1901
  41. Ibid.
  42. Artiklen »Tyskere og svenskere i Danmark« refereres i en række danske aviser, her Roskilde Dagblad 11. august 1900



*Henning Bender, Kirsebærhaven 3, 3730 Nexø. Født 1944. Mag.art. i historie 1972. Stadsarkivar i Aalborg 1974-2008 og leder Det danske Udvandrerarkiv 1989-2008. Skrevet et stort antal bøger og artikler om dansk og nordjysk udvandrer-, industri- og fotohistorie. En del kopieret på <https://henningbender.dk>*